

Joanna Gruszewska
Uniwersytet Jagielloński

**PIEŚNI MNISZEK (THERĪGĀTHĀ)
— STAN BADAŃ I PERSPEKTYWY
BADAWCZE¹**

STRESZCZENIE

Pieśni mniszek (Therīgāthā) to zbiór niezwykle interesujący z punktu widzenia badań religioznawczych, unikalny zarówno w literaturze staroindyjskiej, jak i w światowej literaturze religijnej. Stanowi dziewiątą część *Khuddaka nikajī (Khuddaka nikāya)* kanonu palijskiego. Wedle tradycji buddyjskiej zawiera utwory, których autorkami są starsze mniszki (*therī*) — jest to prawdopodobnie jedyny przypadek, gdy teksty autorstwa kobiet stanowią fragment oficjalnego kanonu tekstów religijnych. Utwory składające się na zbiór mają formę hymnów noszących cechy osobistych relacji mniszek na temat drogi uzyskania przez nie wyzwolenia. Niejednokrotnie mają charakter indywidualnych biografii — opisują pochodzenie społeczne i motywację konwersji. Niniejszy artykuł ma na celu nakreślenie możliwych obszarów badawczych, w ramach których można analizować *Pieśni mniszek*, stanowi też próbę rozważenia potencjalnych trudności i ograniczeń, jakie stoją przed badaczami tekstu.

Słowa kluczowe:

buddyzm, *Pieśni mniszek (Therīgāthā)*, kanon palijski, kobiety.

Pieśni mniszek (Therīgāthā) to zbiór niezwykle interesujący z punktu widzenia badań kulturoznawczych, jako unikalny w literaturze

---

¹ Artykuł powstał w wyniku projektu *Duchowość kobiet w starożytnych Indiach na podstawie hymnów Therīgāthā (Therīgāthā)* finansowanego ze środków DS na zadania służące rozwojowi młodych naukowców oraz uczestników studiów doktoranckich w 2014 r., realizowanego w listopadzie i grudniu 2014 r. na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz w ramach badań nad rozprawą doktorską pod roboczym tytułem *Obraz mniszki w kanonie palijskim*, prowadzonych pod kierunkiem prof. dr hab. Marty Kudelskiej.

staroindyjskiej, jak również w światowej literaturze religijnej. Wedle tradycji buddyjskiej zawiera utwory, których autorkami są kobiety — jak zauważa Kathryn R. Blackstone, jest to prawdopodobnie jedyny przypadek, gdy teksty² autorstwa kobiet stanowią fragment oficjalnego kanonu tekstów religijnych³. *Pieśni mniszek* są unikalnym świadectwem doświadczeń kobiet-mniszek wczesnego okresu tradycji buddyjskiej. Stanowią również źródło wiedzy o tym, jak różne role kobiet były postrzegane przez społeczeństwo starożytnych Indii. Poszczególne pieśni zapisywane w formie wierszowanych autobiograficznych relacji mniszek w swojej treści koncentrują się przede wszystkim na kwestii osiągnięcia wyzwolenia.

Pieśni mniszek mogą być interesującym źródłem nie tylko dla naukowców zajmujących się buddologią lub historyków specjalizujących się w starożytnych dziejach Indii, ale także dla badaczy religii w ogóle, poruszają bowiem uniwersalne problemy religioznawcze, jak motywacje konwersji, problem opisu doświadczenia religijnego czy religijność kobiet. Niniejszy artykuł ma na celu nakreślenie możliwych obszarów badawczych, w ramach których można analizować *Pieśni mniszek*, jest także próbą rozważenia potencjalnych trudności i ograniczeń, jakie stoją przed badaczami tekstu.

Europejskie zainteresowanie *Pieśniami mniszek* sięga przełomu XIX i XX wieku, kiedy to nakładem Pali Text Society ukazała się pierwsza edycja tekstu⁴. *Pieśni mniszek* były kilkakrotnie tłumaczone na języki europejskie. Pierwszego tłumaczenia na język niemiecki dokonał w 1899 roku Karl Eugen Neumann⁵. W latach 1910–1913 nakładem Pali Text Society ukazało się pierwsze tłumaczenie na język angielski autorstwa C. A. F. Rhys-Davids⁶. Następnie tekst był tłumaczony przez Kennetha Roya Normana⁷. Przekładów popularnych dokonały Susan

² Chociaż obecnie stosujemy termin „tekst”, należy pamiętać, że pierwotnie funkcjonował w przekazie ustnym.

³ K. R. Blackstone, *Women in the footsteps of the Buddha. Struggle for Liberation In the Therīgāthā*, Delhi 2000, s. 1.

⁴ *The Thera- and Theri- Gatha: Stanzas Ascribed to Elders of the Buddhist Order of Recluses*, red. H. Oldenberg, R. Pischel, London 1966.

⁵ K. E. Neumann, *Die Lieder der Mönche und Nonnen Gotamo Buddho's*, Berlin 1899.

⁶ *Psalms of the Sisters*, tłum. C. A. F. Rhys-Davids, London 1909.

⁷ *Poems of the Early Buddhist Nuns: (Therīgāthā)*, tłum. C. A. F. Rhys-Davids, K. R. Norman, Oxford 1989.

Murcott⁸ oraz Anne Waldman⁹. Najnowszy przekład Charlesa Hallisey'a ukazał się w styczniu 2015 roku w serii Murty Classical Library¹⁰. Poza tym *Pieśni mniszek* przełożono m.in. na francuski¹¹, włoski i niderlandzki. Nieliczne fragmenty *Pieśni mniszek* na język polski przetłumaczył Ireneusz Kania w antologii *Muttavāli: Wypisy z ksiąg starobuddyjskich*¹². Spośród języków azjatyckich dostępne są między innymi przekłady na hindi, bengali i syngaleski.

Badania nad *Pieśniami mniszek*, obok studiów nad regułą dyscypliny zakonnej, bardzo często stanowią punkt wyjścia dla badań nad pozycją kobiety we wczesnym buddyzmie¹³. Badanie postaw wobec kobiet w kanonie palijskim sięga początków studiów buddologicznych na Zachodzie. Pierwsze artykuły na temat roli mniszek we wczesnym buddyzmie na podstawie źródeł palijskich zostały opublikowane przez Caroline Augustę Foley Rhys-Davids i Mabel Bode w 1893 roku¹⁴. Zagadnienie pozycji kobiet w buddyzmie w formie monografii przedstawiła jako pierwsza brytyjska badaczka buddyzmu oraz tłumaczka z języka pali Isaline Blew Horner w wydanej 1930 roku monografii *Women under Primitive Buddhism: Laywomen and almswomen*. Spośród publikacji na temat kobiet w buddyzmie analizę *Therīgāthā* pod kątem zagadnienia wyzwolenia przeprowadziła Kathryn R. Blackstone w *Women in the footsteps of the Buddha. Struggle for Liberation In the Therīgāthā* (pierwsze wydanie Richmond 1998, edycja indyjska Delhi 2000).

---

⁸ *The First Buddhist Women: Translations and Commentary on the Therīgāthā*, tłum. S. Murcott, Berkeley 1991.

⁹ *Songs of the sons & daughters of Buddha*, tłum. A. Waldman, A. Schelling, Boston 1996.

¹⁰ *Therīgāthā: Poems of the First Buddhist Women*, trans. by Ch. Hallisey, Cambridge MA, 2015.

¹¹ *Stances de Therī (Therīgāthā) traduit du pāli, présenté et annoté par Danielé Masset*, Oxford 2005.

¹² *Muttavāli: Wypisy z ksiąg starobuddyjskich*, tłum. I. Kania, Warszawa 2007.

¹³ A. Collett, *Historio-Critical Hermeneutics in the Study of Women in Early Indian Buddhism*, „Numen”, 2009, t. 56, s. 106.

¹⁴ M. Bode, *Women Leaders of the Buddhist Reformation*, „Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland”, 1893; C. A. Foley, *The Women Leaders of the Buddhist Reformation as Illustrated by Dharmapāla's Commentary on the Therīgāthā*, „Transactions of the Ninth International Congress of Orientalists: Indian and Aryans Sections”, t. 1, red. E. D. Morgan, London 1893.

***Pieśni mniszek* jako tekst — pomiędzy literaturą religijną
a literaturą piękną. Vademecum wyzwolenia**

Charakter *Pieśni mniszek* określa przede wszystkim ich przynależność do literatury kanonicznej — do tzw. kanonu palijskiego. Jest to najstarszy zachowany w całości do czasów współczesnych korpus pism buddyjskich powstały na terenie historycznych Indii. Jest on również jedynym zachowanym kanonem buddyjskim napisanym całkowicie w języku, który był używany na terenie Indii — w języku palijskim (*pāli*). Spośród kanonów skomponowanych w innych indyjskich językach ocalały jedynie pojedyncze fragmenty, większe części zachowały się w przekładach, zwłaszcza w chińskiej Tripitace¹⁵. Kanon palijski został napisany w języku, który w powszechnym dyskursie nazywany jest językiem pali. Słowo pali oznacza dosłownie „tekst”, „tekst święty”¹⁶ lub „kanon” — zatem termin *pāli-bhāsā* spotykany w tekstach buddyjskich oznacza dosłownie „język kanonu”, a nie „język pali”. Kenneth Roy Norman stwierdza, że najprawdopodobniej określenie „język *pāli*” w języku angielskim zostało zapożyczone z języka syngaleskiego, który używał go w analogiczny sposób¹⁷. Z punktu widzenia językoznawstwa *pāli* jest średnioindyjskim prakrytem spokrewnionym z językiem *magadhī*, jednak badacze nie są zgodni, z których terenów Indii pochodzi¹⁸. W ramach kanonu palijskiego *Pieśni mniszek* sytuują się w obrębie *nikajów* (*nikāya*), a dokładnie w *Khuddaka nikaji* (*Khuddakanikāya*) — zbio-

¹⁵ R. Gethin, *Podstawy buddyzmu*, Kraków 2010, s. 39.

¹⁶ W. Geiger *Pāli literature and language*, Delhi 1968, s. 1.

¹⁷ K. R. Norman, *Pāli literature including the canonical literature in Prakrit and Sanskrit of all the Hinayāna schools of Buddhism*, Wiesbaden 1983, s. 1.

¹⁸ W. Geiger, dz. cyt., s. 3.

rze tekstów pomniejszych¹⁹. *Pieśni mniszek* stanowią dziewiątą część *Khuddaka nikaji*²⁰.

Jak to jest powszechne dla wielu przykładów literackiego dziedzictwa starożytnych Indii, również w tym przypadku nie możemy określić dokładnej daty, autorów ani przybliżonej lokalizacji, w której został skomponowany tekst. Wiemy na pewno, że komentarz Dhammapali (Dhammapāla) *Paramatthadīpani* (*Paramatthadīpanī*) pochodzi z VI wieku naszej ery²¹. Jest jednak bardzo prawdopodobne, że jak teksty kanonu palijskiego był przekazywany ustnie przez setki lat, zanim został spisany, a następnie podlegał licznym redakcjom. Poszczególni badacze próbowali ustalić datowanie *Pieśni mniszek*, używając kryterium doktrynalnego, metrycznego oraz lingwistycznego. Jednak, jak zauważa Charles Challisey, nierzadko wyniki tych analiz były sprzeczne²². Kenneth Roy Norman zakłada, że zbiór powstał na przestrzeni trzystu lat — pomiędzy szóstym a trzecim wiekiem przed naszą erą²³.

Utworki składające się na zbiór mają formę hymnów noszących cechy osobistych relacji mniszek na temat drogi uzyskania przez nie wyzwolenia. Dotyczą indywidualnych biografii, niejednokrotnie opisują pochodzenie społeczne i motywację konwersji. Według Kathryn R. Blackstone *Pieśni mniszek* stanowią „podręcznik wyzwolenia” (*manual of liberation*)²⁴. Koncepcja ta

¹⁹ Kanon palijski, czyli *Tipitaka* (*Tipiṭaka*) tradycyjnie dzieli się na trzy zbiory częściowe zwane koszami (*piṭaka*): *Suttapiṭaki* (*Suttapiṭaka*) — kosz kazań, mów pouczających, *Winajapiṭaki* (*Vinayapiṭaka*) — kosz dyscypliny zakonnej oraz *Abhidhammapiṭaki* (*Abhidhammapiṭaka*) — kosz scholastyki. Na *Suttapiṭakę* składa się pięć mniejszych zbiorów zwanych nikajami (*nikāya*): *Dīghanikaja* (*Dīghanikāya*), *Madḍhānikaja* (*Majjhānikāya*), *Sanjuttanikaja* (*Samyuttanikāya*), *Anguttaranikaja* (*Aṅguttaranikāya*) i *Khuddakanikaja* (*Khuddakanikāya*). Podział ten wynika z rozmiarów umieszczonych w nich tekstów. Mamy zatem nikaje, w których umieszczone są teksty określane jako długie (*dīgha*), średniej długości (*majjhima*) i krótkie (dosł. „małe” — *khuddaka*) oraz nikaje, w których teksty uporządkowane są wedle grup (*sanjutta*) i wedle dominującej liczby (*aṅguttara*). Por. K. Mylius, *Historia literatury staroindyjskiej*, Warszawa 2003, s. 274.

²⁰ *Khuddaka nikaja* jest uznawana za najbardziej niejednorodny zbiór spośród pięciu nikaji. Teksty wchodzące w skład *Khuddaka nikaji* to m.in. antologie wierszy, takie jak *Dhammapada*, *Udāna* i *Suttanipāta*, dżataki (*jātaka*) — opowieści o poprzednich wcieleńach Buddy, a także *Pieśni mnichów* (*Theragāthā*).

²¹ Edycja tekstu palijskiego: Dhammapāla, *Therīgāthā Commentary* (*Paramatthadīpanī VI*), red. W. Pruitt, Oxford 1997, tłum. na j. ang. W. Pruitt: *The Commentary on the Verses of the Therīs* (*Therīgāthā-aṭṭhakathā, Paramatthadīpanī VI*) by Ācariya Dhammapāla, Oxford 1999.

²² Ch. Hallisey, *Introduction*, [w:] *Therīgāthā: Poems...*, dz. cyt., s. XXXIII, przyp. 4.

²³ K. R. Norman, *The Elders' Verses II Therīgāthā*, ed. 2, London 2007, s. XXXI.

²⁴ K. R. Blackstone, dz. cyt., s. 6.

wpisuje się w teorię antropologa Clifforda Geertza, według którego religia jest rozumiana jako system kulturowy. Według Geertza pojęcie kultury odnosi się do „ucieleśnionego w symbolach, przekazywanego z pokolenia na pokolenie wzoru znaczeń, systemu odziedziczonych wyobrażeń wyrażonych w symbolicznych formach, dzięki którym ludzie przekazują, utrwalają i rozwijają swoją wiedzę o życiu i swój doń stosunek”²⁵. W świetle tej teorii symbole stanowią modele „czegoś” (*model of*) lub model „dla czegoś” (*model for*)²⁶, zbiory symboli zaś tworzą wzorce kulturowe²⁷. Zatem utwory takie jak *Pieśni mniszek* mogą stanowić modele (*models of*) praktyki religijnej, ponieważ przekazują w formie opowieści abstrakcyjne zasady religii, jak również modele dla (*models for*), ponieważ inspirują do naśladowania we własnym życiu wyidealizowanych przejawów religijności. Argumentem za tą tezą może być również fakt, że *Pieśni mniszek* stanowią źródło o charakterze przystępnym, niezagłębiającym się w skomplikowane niuansy buddyjskiej doktryny²⁸.

Pod względem literackim *Pieśni mniszek* oraz *Pieśni mnichów* stanowią utwory prekursorskie dla literatury kunsztownej (*kāvya*). Jak stwierdza Siegfried Lienhard: „Choć brak tu złożonej konstrukcji zdań, kunsztownych porównań i innych środków artystycznych charakterystycznych dla poezji klasycznej, wartość literacka niektórych pieśni implikuje istnienie rozwiniętego systemu zasad rządzących współczesną kawją, co najmniej na poziomie rozważania elementów podstawowych”²⁹.

W *Pieśniach mnichów* i *Pieśniach mniszek* pojawia się zupełnie nowy styl, który został stworzony autonomicznie, a następnie zapożyczony przez

²⁵ C. Geertz, *Religia jako system kulturowy*, [w:] *Racjonalność i styl myślenia*, Warszawa 1992, s. 500.

²⁶ Tamże, s. 506.

²⁷ Tamże, s. 504.

²⁸ Ch. Hallisey, dz. cyt., s. XXVII: „In general, the poems of the *Therīgāthā* wear their Buddhist doctrine quite lightly, and they equally avoid most specifics of Buddhist practice, whether it be the disciplinary practices of monastics or the mental training of meditators”.

²⁹ S. Lienhard, *A history of classical poetry: Sanskrit-Pali-Prakrit*, Wiesbaden 1984, s. 78: „Although the complex sentence construction, elaborate similes and other artistic devices of classical poetry are lacking here, the literary value of some of the *gāthās* presupposes the existence of a well-developed system of rules governing contemporary *kāvya*, at any rate as far as the basic elements were concerned”²⁹.

literaturę świecką (m.in. poezję miłosną), co w późniejszym czasie zostało zaklasyfikowane przez teoretyków poetyki jako smak spokoju (*śānti-rasa*)³⁰.

Autorstwo kobiet?

Według tradycji buddyjskiej autorkami poszczególnych pieśni są mniszki, które żyły w czasach historycznego Buddy. 753 wersy antologii dzielą się na 73 indywidualne utwory przypisane konkretnym mniszkom. Utwory ułożone są według długości, począwszy od jednowersowych do liczących ponad dwadzieścia wersów. Otwarte pozostaje pytanie, czy *Pieśni mniszek* napisały kobiety. Z pewnością możemy przyjąć, że na przestrzeni wieków tekst przeszedł wiele zmian redakcyjnych przeprowadzonych przez mnichów, dopóki nie uzyskał kształtu, w którym znamy go dzisiaj. Przychyłam się do opinii Karen Christiny Lang, która po dokonaniu porównania między *Pieśniami mniszek* oraz *Pieśniami mnichów* (*Theragāthā*), uznała, że oba zbiory tekstów, choć odnoszą się tego samego problemu (tj. wyzwolenia), wykazują różnice w metodach opisu, które mogą być uwarunkowane płcią autorów. Lang stwierdziła, że choć zbiory mają wiele analogii w zakresie stylu i treści, nie oznacza to, że z całą pewnością ich autorami są wyłącznie mnisi — zarówno mnisi, jak i mniszki przynależeli do jednej wspólnoty religijnej, sformowanej wokół myśli jednego człowieka i wyznającej wspólne wartości³¹. *Pieśni mnichów* i *Pieśni mniszek* różnią się pod względem wykorzystania przerośniętych i obrazów, zwłaszcza w opisach ciała kobiety. Mnisi opisując kobiety, porównują je do myśliwego zastawiającego sidła bądź wroga, który stwarza zagrożenie³². Kobiece ciało jest opisywane jako tworzące iluzję piękna, choć tak naprawdę nietrwałe i nieczyste, porównywane z obrazem materii w trakcie rozkładu, często stanowiąc obiekt dla medytacji nad nietrwałością ciała, która ma służyć wyeliminowaniu wszelkiego pożądania³³. Mniszki w opisie ciała kobiety, choć posługują się metaforami związanymi z nietrwałością, nie podkreślają aspektu nieczystości. Ich medytacja nad nie-

---

³⁰ D. Rosella, *Women Sing the Nirvana: Poetry and Faith in the Therīgāthās*, [w:] *Stylistic Devices in Indian Literature and Arts*, „Quaderni di Acme”, 2013, t. 135, s. 187.

³¹ K. Ch. Lang, *Lord Death's Snare: Gender-Related Imagery in the Theragāthā and the Therīgāthā*, „Journal of Feminist Studies in Religion”, 1986, 2:2, s. 61.

³² Tamże, s. 76–77.

³³ Tamże, s. 78.

trwałością koncentruje się nad przemijaniem ich własnego fizycznego piękna³⁴.

Różnice w podejściu do kobiet i kobiecego ciała mogą również wynikać z powodu różnych grup odbiorców. Negatywne opisy kobiet w *Pieśniach mnichów* mogły być pokłosiem podkreślania centralnej dla monastycyzmu idei celibatu, *Pieśni mniszek* używają łagodniejszego i nienacechowanego negatywnie języka prawdopodobnie dlatego, że zbiór ten był skierowany przede wszystkim do wyznawców świeckich. Przekonująca w tej kwestii wydaje się być teza Kumkum Roy, która stwierdza: „Jeżeli obrazy kobiet w *Pieśniach mniszek* wydają się inne [niż w *Pieśniach mnichów* —J. G.], powodem może być to, że tekst był skierowany w mniejszym stopniu do mnichów (którzy byli adekwatnymi odbiorcami opisów okropności kobiecego ciała), lecz raczej do świeckich mężczyzn i kobiet, włączając potencjalnych wiernych³⁵”.

Choć w wypadku *Pieśni mniszek* nie możemy uznać autorstwa kobiet z całą pewnością, to już samo jego przypisywanie mniszkom czyni tekst unikalnym w kontekście literatury starożytnych Indii i sytuuje jako prawdopodobnie najstarszą antologię tekstów autorstwa kobiet³⁶.

Jakie informacje możemy znaleźć w *Pieśniach mniszek*? Perspektywy i możliwe ograniczenia

Styl tekstu stwarza ograniczenia dla badaczy religijności. Przede wszystkim nie jest to zapis autobiograficzny *sensu stricto*, chociaż poszczególne teksty zbioru mają formę biograficznej relacji. *Pieśni mniszek* pozostają nade wszystko dziełem literackim, i to dziełem literatury religijnej. Poetycka forma i schemat prezentacji w zakresie metaforyki czy metryki sprawiają, że tekst nie może być traktowany jako bezpośrednia relacja, jest raczej utworem, którego zadaniem było przyciągnięcie uwagi potencjalnych konwertytów, przedstawiającym model wyzwolenia i wzorcowe postawy.

³⁴ Tamże.

³⁵ K. Roy, *Of Therās and Therīs: Visions of Liberation in the Early Buddhist Tradition*, [w:] K. Roy, *The Power of Gender and the Gender of Power: Explorations in Early Indian History*, OUP India, 2010, s. 33: „If, nevertheless, the images of women in the *Therīgāthā* strike us somewhat different, this may be because the text was directed less towards monks (for whom references to the horrors of the female body had sufficed) but more towards lay men and women, including potential believers”.

³⁶ Kilka pojedynczych hymnów Rigwedy (*Rgveda*) przypisywanych jest kobietom. Szerzej zob. J. M. Witzel, *Female Rishis and Philosophers in the Veda?* „Journal of South Asia Women Studies”, 2009, t. 11, nr 1.

Dodatkowymi elementami mogącymi sprawić trudność są wielowiekowy przekaz ustny oraz liczne redakcje — nie jesteśmy w stanie ustalić pierwotnego kształtu tekstu czy choćby przybliżonego datowania. Do interpretacji wielu fragmentów potrzebny jest komentarz, jednak ten, którym dysponujemy, jest znacznie młodszy niż same *Pieśni mniszek*.

Pomimo wspomnianych ograniczeń *Pieśni mniszek* mogą stanowić źródło dla badaczy religijności kobiet w starożytnych Indiach bądź dla badaczy zajmujących się komparatystyką religijną. W kontekście historii religii *Pieśni mniszek* oraz komentarz Dhammapali pokazują, jakie było pochodzenie społeczne poszczególnych mniszek ujętych jako bohaterki-narratorki pieśni. Dostarczają również wiedzy o ośrodkach miejskich, z których rekrutowały się mniszki. W kontekście studiów nad kulturowym obrazem kobiet możemy wyróżnić sposoby ich przedstawiania bądź stereotypy dotyczące ról kobiecych³⁷. Mniszki niejednokrotnie opisują reakcję rodziny na decyzję o wstąpieniu do zakonu — wnioski płynące ze szczegółowej analizy tych fragmentów mogą być ważnym źródłem mówiącym o kwestii postrzegania żeńskiego monastycyzmu (który był zjawiskiem nowym, wprowadzonym przez dżinizm i buddyzm, i z całą pewnością kontrowersyjnym) oraz samego buddyzmu w starożytnych Indiach. *Pieśni mniszek* mogą stanowić źródło wiedzy na temat motywacji konwersji oraz motywacji przyjęcia życia zakonnego — mniszki często przedstawiają okoliczności, w których podjęły decyzję o życiu monastycznym, moment spotkania z doktryną buddyjską czy samą konwersję. Wreszcie *Pieśni mniszek* stanowią niezwykle bogate źródło eksplikacji doświadczenia religijnego w opisach nirwany. Szczegółowa analiza metaforyki i języka używanego do zobrazowania stanu wyzwolenia może stanowić punkt wyjścia dla szerszej zakrojonych badań, w tym badań porównawczych, na temat religijności kobiet, języka religijnego czy specyfiki doświadczenia mistycznego. Warto również nadmienić, że *Pieśni mniszek* często stanowią ważny punkt odniesienia w konstruowaniu obrazu siebie dla dzisiejszych zwolenniczek buddyzmu, zarówno świeckich, jak i mniszek, w Azji oraz na Zachodzie, co czyni tekst istotnym obiektem badań także w kontekście religijności kobiet czy kształtowania postaw wobec kobiet w ramach współczesnych wspólnot buddyjskich.

---

³⁷ R. Kloppenborg, *Female Stereotypes in Early Buddhism: The Women of the Therīgāthā*, [w:] *Female Stereotypes in Religious Traditions*, red. R. Kloppenborg, W. J. Hanegraaff, Leiden 1995, s. 151–69.

BIBLIOGRAFIA

- [1] Blackstone K. R., *Women in the footsteps of the Buddha. Struggle for Liberation In the Therīgāthā*, Delhi 2000.
- [2] Bode M., *Women Leaders of the Buddhist Reformation*, „Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland”, 1893.
- [3] Collett A., *Historio-Critical Hermeneutics in the Study of Women in Early Indian Buddhism*, „Numen”, 2009, t. 56.
- [4] Dhammapāla, *Therīgāthā Commentary (Paramatthadīpanī VI)*, red. W. Pruitt, Oxford 1997, tłum. na j. ang. W. Pruitt *The Commentary on the Verses of the Therīs (Therīgāthā-aṭṭhakathā, Paramatthadīpanī VI) by Ācariya Dhammapāla*, Oxford 1999.
- [5] Foley C. A., *The Women Leaders of the Buddhist Reformation as Illustrated by Dharmapāla’s Commentary on the Therīgāthā*, „Transactions of the Ninth International Congress of Orientalists: Indian and Aryans Sections”, t. 1, red. E. D. Morgan, London 1893.
- [6] Geiger W., *Pāli literature and language*, Delhi 1968.
- [7] Gethin R., *Podstawy buddyzmu*, Kraków 2010.
- [8] Kloppenborg R., *Female Stereotypes in Early Buddhism: The Women of the Therīgāthā*, [w:] *Female Stereotypes in Religious Traditions*, red. R. Kloppenborg, W. J. Hanegraaff, Leiden 1995.
- [9] Lang, *Lord Death’s Snare: Gender-Related Imagery in the Theragāthā and the Therīgāthā*, „Journal of Feminist Studies in Religion”, 1986, 2:2.
- [10] Lienhard S., *A history of classical poetry: Sanskrit-Pali-Prakrit*, Wiesbaden 1984.
- [11] *Muttavāli: Wypisy z ksiąg starobuddyjskich*, tłum. I. Kania, Warszawa 2007.
- [12] Mylius K., *Historia literatury staroindyjskiej*, Warszawa 2003.
- [13] Neumann K. E., *Die Lieder der Mönche und Nonnen Gotamo Buddho’s*, Berlin 1899.
- [14] Norman K. R., *Pāli literature including the canonical literature in Prakrit and Sanskrit of all the Hīnayāna schools of Buddhism*, Wiesbaden 1983.
- [15] Norman K. R., *The Elders’ Verses II Therīgāthā*, ed. 2, London 2007.
- [16] *Poems of the Early Buddhist Nuns: (Therīgāthā)*, tłum. C. A. F. Rhys-Davids, K. R. Norman, Oxford 1989.
- [17] *Psalms of the Sisters*, tłum. C. A. F. Rhys-Davids, London 1909.

- [18] Rosella D., *Women Sing the Nirvana: Poetry and Faith in the Therīgāthās*, [w:] *Stylistic Devices in Indian Literature and Arts*, „Quaderni di Acme”, 2013, t. 135.
- [19] Roy K., *Of Theras and Therīs: Visions of Liberation in the Early Buddhist Tradition*, [w:] K. Roy, *The Power of Gender and the Gender of Power: Explorations in Early Indian History*, OUP India, 2010.
- [20] *Songs of the sons & daughters of Buddha*, tłum. A. Waldman, A. Schelling, Boston 1996.
- [21] *Stances de Therī (Therīgāthā) traduit du pāli, présenté et annoté par Danielé Masset*, Oxford 2005.
- [22] *The First Buddhist Women: Translations and Commentary on the Therigatha*, tłum. S. Murcott, Berkeley 1991.
- [23] *The Thera- and Theri- Gatha: Stanzas Ascribed to Elders of the Buddhist Order of Recluses*, red. H. Oldenberg, R. Pischel, London 1966.
- [24] *Therigatha: Poems of the First Buddhist Women*, trans. by Ch. Hallisey, Cambridge MA, 2015.
- [25] Witzel J. M., *Female Rishis and Philosophers in the Veda?*, „Journal of South Asia Women Studies” 2009, t. 11, nr 1.

SONGS OF THE ELDER NUNS (THERĪGĀTHĀ) AS THE SOURCE FOR RESEARCH ON FEMALE RELIGIOSITY IN ANCIENT INDIA – RESEARCH PERSPECTIVES

ABSTRACT

Songs of the elder nuns (Therīgāthā) is a collection, which can be very interesting for the research in the area of religious studies. It is unique both in ancient Indian literature as well as in the world's religious literature. It constitutes the ninth part of the *Khuddaka Nikāya* of the Pāli canon. According to Buddhist tradition, it is composed of songs whose authors are the elder nuns (*therī*) – this is probably the only case where texts authored by women are recognized as part of the official canon of religious texts. The songs that form the collection are composed in the form of hymns bearing the features of personal accounts of nuns describing their path to obtain their liberation. They are often individual biographies,

which describe the social origins and the motivations for conversion. This article aims to outline possible areas of research within which *Therīgāthā* can be analyzed and reflects upon the potential difficulties and limitations faced by researchers of the text.

Keywords:

Buddhism, *Therīgāthā*, the Pāli Canon, women.